

IB047

Významy slov

Pavel Rychlý

pary@fi.muni.cz

6. května 2022

Pavel Rychlý IB047

Koncepty

- koncepty
  - si vytváříme zkušenostmi/pozorováním
- přiřazení konceptů objektům
- přiřazení výrazů konceptům a objektům
  - lidé mají emocionální paměť
  - lépe si pamatují a větší důraz dávají na to, co je zajímavá

Pavel Rychlý IB047

Rozlišení významů - člověk

- společná zkušenost
- kontext
- explicitní popis
- příklady

Pavel Rychlý IB047

Koncept/objekt/výraz

- koncept
  - "student"
- objekt/instance
  - Jan Novák (xvovak69)
- výraz (slovo, slovní spojení)
  - označení
    - student, kolega, spolužák, ovečka, diplomant
- vše se v čase mění (lokálně i globálně)

Pavel Rychlý IB047

Význam

- výraz má více významů, pokud ho používáme pro více konceptů či objektů
- každý člověk má jiné koncepty i vidění objektů
- vše se v čase mění

Pavel Rychlý IB047

Rozlišení významů - člověk

- společná zkušenost
- kontext
- explicitní popis
- příklady

Cvičení

Jaké významy má slovo *pes*?

Pavel Rychlý IB047

Rozlišení významů - lexikograf

- intuice/znalost
  - lexikální relace
synonyma, antonyma, hyperonyma
  - ekvivalent v jiném jazyce
- konkordance – kontext
  - předmět, objekt, komplement
  - gramatika
  - kolokace

Pavel Rychlý IB047

Rozlišení významů - lexikograf

- intuice/znalost
  - lexikální relace
synonyma, antonyma, hyperonyma
  - ekvivalent v jiném jazyce
- konkordance – kontext
  - předmět, objekt, komplement
  - gramatika
  - kolokace

Cvičení

Jaké významy najdete v **konkordanci** slova *pes*?

Pavel Rychlý IB047

Rozlišení významů - slovník

pes

, psa m
1. *šelma ochočená k hlídání, lovu ap.*, hlídač, lovecký, ovčácký pes, pozor, zlý pes!, pustit psa z řetězu,
2. *samec psovitě šelmy*, liščí pes, je to pes, nebo fenka?,
3. *expr. bezohledný, krutý člověk*, být (na někoho) pes, život je pes, [x] ani pes po něm neštěkne, *expr. je zapomenut*, ; být na někoho jako pes, *zlý*; ; být poslušný, věrný jako pes, honit, zastřelit někoho jako psa, *bez citu*; ; každý pes jiná ves, (*pořek.*) (*o nesourodých věcech*); ; (ani) pes by od něho kůrku nevzal, *expr. je v opovržení*; ; pes, který štěká, nekouše, (*pořek.*); ; práce ap. pod psa, *hanl. velmi špatná*; ; vypadat jako spráskaný pes, *být schliplý n. unavený*; ; (hledat, kde je) zakopaný pes, *hlavní potíž, překážka*; ; (venku je.) že by ani psa nevyhnal, *velmi špatně počasí*; ; *psíce -e ž fena (syno)*
psík -a
psiček -čka
pejsek -ska m (mn. 1. -ci, -kové, 6. -cích) zdrob. *expr.*

Slovník spisovné češtiny

Pavel Rychlý IB047

Granularita významů

významy lze dělit na podvýznamy

- rozdělování
  - splitting
  - různé příznaky
- spojování
  - lumping
  - vágní rozdíly

Pavel Rychlý IB047

Definice - struktura

- druh a rozlišení
  - genus & differentiae
  - pes = šelma ochočená k hlídání, lovu
- synonyma
  - hulvát = hrubec, hrubián, surovec, sprosták
- odvození, popis
  - oranžový = červenožlutý (jako pomeranč)

Pavel Rychlý IB047

Definice - zásady

- omezit cyklické definice
- stručnost
- substituovatelnost
- pro koho je slovník určen
  - pochopení/použití
  - decoding/encoding

Pavel Rychlý IB047

Definice - obsah

- běžné / okrajové použití hesla
- pravdivé / relevantní informace
- co uživatel potřebuje vědět

Pavel Rychlý IB047

Definice - formulace

- struktura, funkce, účel objektu
- stručnost, elegance
- věty v běžném jazyce
- omezená slovní zásoba (defining vocabulary)

Pavel Rychlý IB047

Tvorba hesla

- identifikace významů
  - konkordance
  - word sketch, slovníky
- spojení významů
- určení obsahu definice
- napsání definice

Pavel Rychlý IB047

Automatická identifikace významů

- shlukování kolokací, kontextů
- různé metody (statistické, neuronové)
- problematické vyhodnocení

Pavel Rychlý IB047

Automatická tvorba definic

- vyhledávání definic
  - korpus musí definice obsahovat (Wikipedie)
  - nutná identifikace významu
- generování pomocí jazykového modelu
  - trénování na existujících definicích
  - zatím omezená použitelnost
- vysvětlení místo definice
  - interpretace kolokací a thesauru
  - nutná specifikace příslušných pravidel pro kolokace

Pavel Rychlý IB047

Automatická tvorba vysvětlení

hrad

- podobný význam má zámek, tvrz, zřícenina, kostel, budova, památka, atrakce, pamětihodnost
- hrad může být pražský, gotický, skákací
- může mít věž, půdorys, nádvoří, předhradí
- pověst, klaus může mít hrad
- hrad (se) může přestavět, tyčit, dobýt; je možné jej/ji dobýt, přestavět, vystavět a jím/jí vlát, zavlát, bloudit
- hrad čeho: helfštýna, bouzovo, troska
- hrad (s) kým/čím: hukvaldy, kostomle, sídlo

Pavel Rychlý IB047